

ŞEREFLİKOÇHISAR DEĞİRMENYOLU (PARLASAN) KÖYÜ HACI AHMET CAMİ*

Ayşe ERSAY YÜKSEL**

Özet

Bu makalede Ankara'nın Şereflikoçhisar ilçesinin Değirmenyolu/Parlasan Köyü'ndeki, bugün yarı harap vaziyetteki, kullanılmayan eski caminin planı, mimari elemanları, kullanılan malzeme-teknikleri ve süsleme özellikleri anlatılmaktadır. Asli mimarisini büyük ölçüde koruyan Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Cami bugüne kadar herhangi bir yayında yer almadığı gibi, temelleri Selçuklu sanat ortamında atılıp Osmanlı'nın Anadolu coğrafyasında hâkim olan mahalli mimari geleneklerden biri olan Ankara mahalli üslubunda inşa edilmesi yönüyle özel önem taşımaktadır. Makalede caminin sanat tarihi açısından teknik özellikleri, hâlihazırdaki durumu ve problemleri teknik konularının yanı sıra, caminin inşa edildiği sosyo-kültürel ortam, Değirmenyolu Köyü'nün zengin tarihi geçmişi ve Ankara mahalli üslubu da irdelenip tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Ankara, Ankara mahalli üslubu, mahalli üslup, Değirmenlütce, Roma Parnassos antik kenti, Şereflikoçhisar Değirmenyolu Köyü.

HACI AHMED MOSQUE IN DEĞİRMENYOLU VILLAGE

Abstract

In this article, it is discussed about the date, plan, architectural elements, materials, techniques, decorations of an isolated mosque, which is half devastated and out of use, at the village Değirmenyolu/Parlasan of Şereflikoçhisar district, Ankara. The mosque mostly keeps its original architectural character. Hadji Ahmet Mosque of Değirmenyolu / Parlasan village hasn't been taken part in any publication. Yet it deserves to be widely treated as an artical because of keeping the Ankara regional style which is coming throughout the Seljuk and Ottoman periods. In this article, it is also scrutinisingly discussed its place in the regional style of Ankara and the rich historical background of Değirmenyolu village, the facilities of mosques, current situation and the problem of the techniques issue, social-cultural situation of the mosque when it was constructed.

Key Words:

Ankara, Ankara regional style, regional style, Roma Parnassos antique city, Şereflikoçhisar Değirmenyolu village.

* Makalemizi hazırlarken her aşamada maddi ve manevi açıdan bize destek olan Saygıdeğer Hocam Prof. Dr. Nusret Camı, Parlasan Köyü Dernek Başkanı Sayın Doğan Ülgen Beyefendi'ye ve köy halkına şükranlarımı sunarım.

** Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

Ankara'nın yalnızca şehir merkezi değil, bazı ilçeleri ve köyleri de sanat tarihi açısından kıymetli eserler barındırmaktadır. Bunlardan bir tanesi de Şereflikoçhisar'ın eski adıyla Değirmenyolu, yeni adıyla Parlasan olan köyündeki, eski kayıtlarda Hacı Ahmet Camii olarak geçen bir camidir (Ek-1). Caminin ismi bugün köy halkı ya da ilçe müftülüğünde sadece Değirmenyolu Köyü'ndeki Eski Cami olarak bilinmektedir. Zaten cami şu an yarı yıkık durumda bulunduğu ve ibadete kapalı olduğu için dikkatlerden de uzak bulunmaktadır. Bizim arşiv belgelerindeki kayıtları incelerken bulduğumuz H. 4 Recep 1268 / M. 1851-2 tarihli belgeye göre caminin adı Hacı Ahmed Cami olarak geçmektedir.

Cami ile ilgili incelediğimiz arşiv belgelerine göre caminin bulunduğu Köyün ve civarının mutasarrıfı¹ 1850'lerde Hacı Sadık olup Değirmenyolu Köyü yakınındaki Sadıklı Köyü ismini muhtemelen bu tarihi şahsiyetten almaktadır². Değirmenyolu Köyü ile ilgili 19. yy. arşiv belgelerinin hemen hepsinde geçen Hacı Sadık ismi dikkat çekmektedir. Caminin tevcihat (atama) kayıtlarında camiye tayin edilen hatiplerin bu zatın soyundan geldiği belirtilmektedir. Eserin ismini "Hacı Ahmet Camii" olarak zikreden belgelerin Hacı Sadık'la ilgili kayıtlardan daha eski olması nedeniyle, caminin banisinin Hacı Sadık olamayacağı açıktır³. Bu bilgilerin yanısıra, tarihlendirme kısmında daha geniş şekilde belirteceğimiz sebeplerden dolayı, caminin daha erken tarihte yapılmış olduğu kesindir.

Bu eser, bulunduğu köyde 1986 yılında yüz elli metre kadar güneybatısına betonarme yeni bir cami yapıldığından, kendi kaderine terk edildiği için kısmen yıkıldığı gibi araştırmacıların da dikkatlerinden uzak kalmıştır. Ankara çevresinde 2010 yılında yaptığımız araştırma gezilerinde karşılaştığımız bu cami ile ilgili yaptığımız kütüphane ve yazılı kaynak taramasında bizden önce caminin mevcut veya asli hali ile ilgili herhangi bir araştırmanın olmadığını gördük. Cami bütünüyle yıkılmadığından asli planının düzeninden hareketle cami ile ilgili teknik özellikleri ve problemleri etraflı bir şekilde ele almak mümkün olmaktadır. Esasen, eser, bir köy camisi de olsa, Ankara'nın merkezinden oldukça uzakta Ankara şehrindeki malum ve meşhur üslup (Ersay 2010) çerçevesinde ihtiva ettiği bir takım özellikleri kısmen devam ettirmesi bakımından başlı başına bir araştırma konusu olmayı hak etmektedir.

1 Mutasarrıf, Osmanlı idari teşkilatında "herhangi bir makam, görev ya da memuriyeti elinde bulunduran, tasarruf eden kişi" anlamına gelir. Bu tabir ayrıca vekille unvan sahibini birbirinden ayırmak, malikane, has ve timara sahip olmak manasında sıkça kullanılmıştır. İlmiye teşkilatından kadılığa getirilenler de mutasarrıf şeklinde anılmışlardır. Kelimenin "sancağa ya da livaya gönderilen idareci" anlamını kazanması ise 17. yüzyıl başlarından itibaren meydana gelen gelişmelerle ilgilidir (Örenç2006: 31/377).

2 Her ne kadar köyün Karaman Beyliği'nden dağılan küçük bir oba topluluğundan ayrılıp Şereflikoçhisar yakınlarındaki bölgeye yerleştikten sonra, ismini obabaşı Sadık beyden aldığı söylene de klasik Osmanlı devri tahrir defterlerinde Sadıklı Köyü ismine rastlanmaması bu köyün adının 19. Yüzyılda yaşamış mutasarrıf Hacı Sadık'tan almış olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

3 Arşiv kayıtlarındaki bir belge (Ek-2, 3) hem köyün ve caminin tarihine, hem de Osmanlıların son zamanlarındaki görevlendirmelere ışık tutacak mahiyette bazı bilgiler içermektedir. Buna göre köy halkı ve eşrafi o zaman hayatta bulunmayan Hacı Sadık Efendi'nin soyundan gelen Hacı İsmail Efendi'yi imam ve hatip olarak seçer. Fakat İstanbul'daki ilgili makam, köyün bu talebini İsmail Efendi'nin Kanunname-i Hümayun'un 52. Maddesindeki şartları haiz olmadığı sebebiyle reddeder. İsmail Efendi mahkeme teftişini talep etmişse de mahkeme, İsmail Efendi'nin aleyhine karar vermiştir. Bu yazışmalar son dönemde Osmanlı'nın yaşadığı idari buhranları, görev seçiminde liyakatin geri plana atıldığını, yerel görevlilerin bölgelerinde adeta ayrı bir otorite olmak arzusunu ve başkentin buna direndiğini göstermesi açısından oldukça ilginçtir.

Konumuzu teşkil eden caminin bulunduğu Değirmenyolu/Parlasan Köyü, Ankara'nın 160 km. güneyindeki Şereflikoçhisar ilçesinin 14 km. kuzeydoğusundadır.(Res.2). Değirmenyolu Köyünün bugünkü nüfusunu devamlı göç verdiği için tam olarak bilinmemekle birlikte, 2000 yılı nüfus sayımına göre 15 haneli ve 159 nüfuslu küçük bir köydür. Bununla beraber eskiden civar köylerde cami olmadığı halde sadece bu köyde caminin bulunması⁴ burasının büyük bir nüfus yoğunluğuna sahip olduğunu işaret etmektedir. Nitekim 16. yüzyılda 1584 yılında Sultan III. Murad Han adına yapılan tahrirde Değirmenlüce olarak kayıtlara geçen Köyün 61 hane olduğu belirtilmektedir ki bu, en az altı yüz kişilik bir nüfusa tekabül etmektedir (Konyalı 1971: 295). Bu nüfus da devri düşünüldüğünde oldukça yüksek ve önemli bir rakamdır. Ayrıca Osmanlılar devrinde diğer şehirlerde de mevcut olan tarihi arşiv kayıtlarının Şereflikoçhisar'ın bu köyü ve hatta cami için mevcut olması köyün önemini ortaya koymaktadır⁵. Netice olarak bu köyün gerek Romalılara uzanan tarihi gerekse Osmanlılar zamanında camisinin bulunması nedeniyle eskiden merkezi bir konuma sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Ankara mahalli üslubunun izlerini taşıyan bu yapıyı incelerken yapıyla birlikte bölgenin tarihi, kültürel, ekonomik ve siyasi geçmişinin de göz önüne alınması gerektiğini düşündük. Zira hiç bir yapı kendiliğinden ortaya çıkmaz; belli zaman ve mekân şartları içinde, bir bani-usta tarafından, belli şartlar çerçevesinde varlık kazanır. Bu şartları göz ardı edip sadece yapının teknik özelliklerine yoğunlaşmak ise bizi her zaman bilimsel gerçeklere götüremeyebilir. Esasen yapıların mimarileri geçmişten beri bir toplumun gelişmişlik düzeyinin, yaratıcılığının, maddi ve manevi gücünün en etkileyici göstergesi olmuştur. Bir toplumun mimarlığındaki biçimlendirme anlayışı, o toplumun geçmişini bütünüyle yansıtır. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Cami yapılırken hangi ihtiyaçlara binaen bu tarzda ve bu malzeme-teknikle yapılmıştı, camiye yapan ustanın zihninde hangi mimari geçmişin kodları bulunuyordu soruları bu noktada sorulması gereken önemli sorular gibi gözükmektedir.

4 Bilindiği gibi Arapça *cem'* kökünden türeyen ve "toplayan, bir araya getiren" anlamındaki "cami" kelimesi, Hz. Peygamber ve sahabe devrinde sadece cuma namazı kılınan büyük mescitler için kullanılan bir tabirdir. Camiler İslam'ın yayılmasının ilk devirlerinden beri Müslümanlar için bir ibadetgâh olmanın yanında aynı zamanda sosyal, kültürel bir merkez olma özelliği de taşımaktaydı. Bir yerde caminin olması oranın mamur bir yer olduğunun işaretiydi. Bu bağlamda, yakın köylerden hiç birisinde, cuma namazı kılınacak bir cami yokken burada bir caminin olması, bulunduğu bölgede; Parlasan/Değirmenyolu Köyü'ne ve Hacı Ahmet Cami'ne özel bir önem kazandırmaktadır. Bu durum da bize gösteriyor ki, eskiden beri bu cami bulunduğu yerleşim merkezini mahallinin mihreri kılmuştur. Yakın zamanlara kadar Türkiye'nin pek çok bölgesinde mevcut olan geleneklere ve uygulamalara göre, cami bulunmayan köylerde insanlar bir köyden bir başkasına cuma namazları için giderlerdi. Gerçi Hanefi fihına göre üç kişinin var olması cuma namazı kılma için yeterli ise de, eskiden yaygın olan bir geleneğe göre az nüfusa sahip köylerde mescit bulunur; fakat bu köylerde cuma ve bayram namazları kılınmazdı. Bu namazları eda etmek için halk başka köylere giderdi. Bu durum Değirmenyolu Köyü için de yakın zamana kadar aynıydı. Şereflikoçhisar Parlasan Köyü Derneği başkanı Sayın Doğan Ülgen'den (53 yaşında) de aldığımız bilgiler Değirmenyolu/Parlasan Köyü'nün de bu uygulamaya merkez olmuş köylerden biri olduğunu göstermiştir. Köyde eskiden kurucu yedi hane olduğu ve köylerinde cami olmadığı için cuma namazına başka köylerden gelen kırk kişinin misafir edildiği, Doğan Ülgen tarafından aktarılan başka önemli verilerdir. Ayrıca Osmanlı'nın son dönemlerinde köylerde savaşlar, felaketler, göçler gibi nedenlerden dolayı nüfus azalmışken, ekonomik olarak her köyde caminin ayakta durması için gereken kaynak da mevcut değildi. Bu durumlarda caminin olduğu köyler, diğerlerinden hem nüfus hem de nüfuz olarak daha ileride olan köylerdi. İşte makalemize konu olan Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Cami de geçmişten beri merkez olmuş bir köyün en önemli kanıtı olarak ayakta kalmaya çalışmaktadır.

5 Başbakanlık Osmanlı Arşivleri EV. BRT 00103 sayısına kayıtlı altı belge; Vakıflar Genel Müdürlüğü Defter 150. sıra 38 . 295, Vgm def. 418. sıra 79.

Yukarıdaki soruların cevabını bulmak için yöneldiğimiz tarihi kaynaklarda tarih boyunca genellikle Ankara ile ortak kadere sahip olan Şereflikoçhisar ve civarının tarih öncesi çağlardan beri önemli bir yerleşim merkezi olduğu belirtilmiştir. Bu bölge sırasıyla Hititler (M.Ö. 14-15. yy.), Asurlar (M.Ö. 8. yy.), Frigler (M.Ö. 7. yy.) ve Persler tarafından yönetilmiş ise de en parlak dönemini Roma döneminde yaşamıştır (Konyalı 1971: 36-59).

Özellikle Roma devri tarih kaynaklarında Parnassos adıyla anılan, Değirmenyolu Köyü ve çevresi antik kaynaklarda ve haritalarda Parnassos Antik Kenti olarak belirtilmiştir. Köyün eski adının da bu ismin bozulmuş haliyle Parlasan olması, Değirmenyolu Köyü'nün Antik Parnassos Kenti olduğunu doğrulamaktadır. Parnassos kenti, Constantinopolis'den (İstanbul) başlayıp Nicaia (İznik) - Ankyra (Ankara) - Tatta Limne (Tuz Gölü) - Tarsos (Tarsus) - Antiocheia (Antakya) üzerinden Judaea'ya (Kudüs) kadar uzanan ve Hıristiyan **Hacı Yolu** olarak bilinen yol üzerinde önemli bir duraktır. Yani bu köy Roma döneminde kutsal yolculuğun Anadolu'daki önemli duraklarından biri olarak dikkat çekmektedir (Kaya 1967:35, Mitchell 1993: 127 vd.).

Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin 2010 yılında başlattığı kurtarma kazısında Eski Tunç Çağına ait olduğu düşünülen Höyük ve çevresinde kazı yapılmıştır. Müzenin arkeologları burada Roma dönemine ait "Parnassos Antik Kenti"ne ait kalıntılara ulaşmıştır (Res.3-4). Burada bulunan mozaikli alan, üç sıra bordür ve ortada ana sahneden oluşmaktadır. Bordürlerde geometrik desenler, ağaçlar ve çeşitli bitki motifleri ana sahnede ise kuşlar ve otlayan hayvanlar resmedilmiştir. Ana sahnenin tam ortasında asma yapraklarından bir bordürle çevrilmiş madalyon ortasında 16 satırdan oluşan Grekçe bir yazıt mevcuttur. Yazıt Prof. Dr. Thomas Drewbear tarafından tercüme edilmiş ve Parnassos tarihi için çok önemli bilgilere rastlanılmıştır. Yazıt, Parnassos kenti tarihi boyunca bulunmuş ilk tarih içeren yazıt olması nedeni ile çok önemlidir. Yazıtta "*Bu yapıt tanrının çok sevdiği ve çok kutsal Piskopos Eustathios tarafından inşa ettirildi, çok dindar Kr..... Kilise hizmetçisi olarak, çok dindar kilisenin okuyucusu ve mali işlerinin sorumlusu Longinus yapıtı üzerine aldığı dört yüz doksan dördüncü sene ve on beşinci vergi döneminde Emmanuel*" yazmaktadır. Yazıtta bahsedilen 494. sene, M.S. 469-470 yıllarına tekabül etmektedir. Çünkü burada verilen sene, Galatya Eyaletinin bölgesel takvim yılına (Era) görev verilmiştir. Yazıtta Eutathios'dan bahsetmesi önemlidir. Eutathios Parnassos Kenti Piskoposudur ve antik kaynaklarca tanınmaktadır⁶. Piskopos iki kez genel kilise konsiline katılmış (M.S.449 ve 458 yıllarında) ve imza atmıştır. Kent tarihi için oldukça

6 Anadolu'da Türkler, fethettikleri bölgelerde önemli imar faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir. Bu imar faaliyetlerinde camiler, hem halkın manevi ihtiyaçlarını karşılaması hem de bölgenin hakim unsurunu belirtmesi açısından önemli bir işarettir. Türkler daha önceden Hıristiyan kültürün hâkim olduğu bir bölgeyi ele geçirdikleri zaman orada kilise varsa ya o kiliseyi camiye çevirmişler, ya da yeni bir cami inşa etme yoluna gitmişlerdir. Tıpkı Ankara Augustus Mabedi'nin hemen yanında inşa edilen Hacı Bayram Cami ve İstanbul'da Ayasofya'nın camiye dönüştürülmesi gibi. Ama hemen hemen hiçbir zaman fethettikleri bölgeyi camisiz bırakmamışlardır. Çünkü Türk- İslam hâkimiyetinin olduğu bir toprakta caminin bulunmaması sadece sosyal bir sorun değil siyasal anlamda da sembolik bir sorunu akla getirebilirdi. Bu sosyal tarih geleneğini göz önüne aldığımızda Parlasan antik kentinin önemi ve kilise kalıntıları da ortadayken Parlasan/Değirmenyolu Köyü Hacı Ahmed Cami'nin tarihsel kökeninin oldukça geriye gittiğini görebiliriz. Tarihlendirme kısmında bahsettiğimiz üzere makalemize konu olan cami, yapılış tarihi olarak muhtemelen 19 yy. yapısı gibi görünmektedir. Ama burada eskiden beri sürekli bir caminin bulunması ve incelediğimiz caminin bu caminin geleneğini taşıması ve bize aktarması açısından önemlidir.

önemli olan bu yazıt gösteriyor ki; Parnassos kenti hem yukarıda değinildiği gibi hacıyolu üzerinde önemli bir durak olması, hem de bir piskoposluk merkezi olması nedeni ile antik dünya için önemli bir kent konumundadır. Yine yazıttan öğrendiğimize göre mozaikli alanın bulunduğu mimari yapı bir kilisedir. Parnassos tarihi için şimdilik ilk olan bu yazıt, daha önce arkeolojik olarak araştırılmamış kentin geçmişi için bize önemli bilgiler vermektedir(10.10.2011,<http://www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr/belge/1-87094>).

Roma devrinde böyle bir öneme sahip olan Şereflikoçhisar'ın Türk topraklarına katılması M.1071 Malazgirt Savaşı'ndan altı yıl sonra, M. 1077 yılında Kutalmış oğlu Süleyman Şah'ın zamanında Ereğli'nin alınmasıyla gerçekleşmiştir. Çünkü bu fetihlerle Koçhisar da Selçuklu topraklarına dâhil edilmiştir (Konyalı 1971: 73). Büyük Selçuklulardan sonra Koçhisar, Karamanoğulları Beyliği hâkimiyetine girmiştir. Siyasi kaderi Aksaray'la beraber yürüyen Koçhisar, 1467 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı sınırları içine alınmıştır. Fatih zamanında Koşhisar Aksaray'a bağlıyken, Fatih devrinde ve daha sonraki devirlerde bu şehrin adı (Koşhisar) olarak kayıtlarda yer almıştır. İbrahim Hakkı Konyalı, Şereflikoçhisar ile ilgili kitabında, Kaşgarlı Mahmud Divanu Lügâti't-Türk'ünde (Koş) kelimesi "çift, çifte, herhangi bir şeyin çifti, eşi" anlamlarına gelmektedir demektir. Biz Divanu Lügâti't-Türk'te böyle bir kayda rastlamasak da "koşa" kelimesinin "çift, eş, ikiz" anlamlarını taşıdığını bugün çeşitli sözlüklerden öğrenmekteyiz (TDK Türkçe Sözlük 1998: 57, Doğan 1982:599). Koşhisar'da bulunan iki kaleden dolayı Türkler buraya (Çifte kal'a) anlamında Koşhisar demişlerdir (Konyalı 1971: 211-212).

İkinci Bayezid adına yazılan 1500 tarihli Karaman ili defterinde bu ad yine Koşhisar olarak geçmektedir ve Karaman ilinin bir kazasıdır. İstanbul'da Başbakanlık arşivinde Kanunî devrine ait bir il yazıcı defterinde de şehrin adı Koşhisar'dır. O zamanlar Koçhisar, Aksaray'ın bir kazasıdır. Üçüncü Murad zamanında ise şehrin adı yine Koşhisar'dır (Konyalı 1971: 213-215). 1868 yılında Koçhisar, Niğde Mutasarrıflığına bağlı bir kaza iken, 101 yıl önce (1970 den) Koçhisar Rişvan aşiretiyle Esb-keşan kazasına bağlı bir nahiye durumundadır. 1883 yılında yayınlanan Konya salnamesinin 65-66. sayfalarında Esb-keşan kazası hakkında bilgi verilmiştir. 1891 tarihinde Koçhisar Konya'nın müstakil bir kazası olmuştur (Konyalı 1971: 214-215). 1892 tarihli Konya salnamesinde Koçhisar Konya'nın bir kazası olarak yer almaktadır (Konyalı 1971: 332-333). Nihayetinde Şereflikoçhisar 1933 yılında ilçe olarak Ankara'ya alınmıştır (Yücel vd. 2003: 32).

Tarihi kayıtlardaki durumu bu vaziyette olan Şereflikoçhisar'ın bu beldesinin isminin Değirmenyolu olarak bilinmesi de bu köyün eskiden beri önemli bir merkez olduğunun başka bir kanıtıdır. Zira bu köyün adı Kanuni Sultan Süleyman zamanında yazılan tahrir defterinde Koçhisar'da zeamet ve tımar olarak verilen mezralar arasında olup, Değirmenlüce olarak geçmektedir (Konyalı 1971: 276). Aynı şekilde III. Murat zamanındaki 1584 tarihli Karaman eyaletinin Aksaray liva defterinin Koçhisar kazasına ayrılan bölümünde

yer alan köyün kayıtlarda adı Değirmenlüce, nüfusunun 61 olduğu ve burada Kocabey evladından Norger'lerin oturduğu belirtilmektedir (Konyalı 1971: 294). Bilindiği gibi değirmenler eski çağlardan beri insanlar için hayati önem taşıyan ve devirlerinin teknolojilerini yaşatan mekanizmalardı. Değirmenin bulunduğu yerler belli bir ekonomik ve sosyo kültürel seviyeyi göstermektedir. Değirmenyolu Köyü'ndeki değirmenin bir su değirmeni olduğunu düşünmekteyiz. Bilindiği üzere suyun bulunduğu yerde medeniyet vardır. İnsanoğlunun en temel gereksinimlerinden olan su var olduğu, işlendiği bölgeye de hayat verir. Bu bağlamda meseleye yaklaşıldığında Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Cami'nin bir köklü bir tarihinin olması tesadüf değildir.

Değirmenyolu Köyü Hacı Ahmet Cami, köyün yeni camisinin kuzeydoğusunda kalmaktadır. Uzunlamasına dikdörtgen planlı yapı, içten düz ahşap tavanlı olup, dıştan üzeri düz damla örtülmüştür (Res.5-6). Cami bugün kullanılmaz durumda iken, doğu cephesinin bir kısmı, kuzey cephenin doğuya yakın bölümü ve son cemaat mahalli neredeyse bütünüyle çökmüş vaziyettedir (Res.7). Caminin çökmesinin nedeni tam olarak belli değilse de, caminin bir deprem sonucu yarı yıkık duruma geldiği ve bu depremden sonra tamir edilmeyip yeni caminin kullanılmaya başlanmasıyla da eski caminin atıl vaziyete büründüğü ihtimali olabilir. Tarihi yapılara zarar veren ve bazen de onları ortadan kaldıran deprem gibi felaketlerin tarihsel kaydını bulmak her zaman mümkün değildir. Ankara'da 1900'den önce yaşanan depremlere ait veriler oldukça kısıtlıdır (Soysal vd. 1981). Ankara'nın 1668, 1881 ve 1883 yıllarında önemli depremler yaşandığını bilmekteyiz. Zaten caminin hariminde yer alan ahşap direklerin birinin üzerinde yer alan tamir tarihine göre 1882-3 yıllarında cami onarımdan geçmiştir. Bu onarımı gerektiren neden 28 Ağustos 1881 tarihli Çankırı yöresinde etkili olmuş ve on iki kişinin de ölümüyle sonuçlanmış deprem olabilir (Pampalı vd.: 29-30). Caminin bir kısmının yıkılmasının ise Ankara merkezli bir depreme bağlı olmadığını düşünüyoruz. Çünkü 1900'den sonra bir yüzyıl boyunca Ankara'da büyük bir deprem görülmemiştir⁷. Köy Dernek Başkanı Doğan Ülgen Beyefendi'den aldığımız bilgilere göre cami, 1988'de yeni caminin yapılmasıyla kullanılmaz hale düşmüş sonra bakımsızlıktan yıkılmıştır. Bu yıllarda verdiği göçlerle nüfusu da azalmaya başlayan köyde ekonomik ve demografik gerekçelerle eski caminin tamir edilemediği de söylenebilir.

Cami, kibleye dik üç sahından meydana gelmektedir. Anadolu'daki özellikle Selçuklu devrinin bu türden camilerinin aksine, Değirmenyolu Köyü Hacı Ahmet Cami'nin orta sahnı yan sahnlarından daha geniş ve yüksek değildir. Bu durum Ankara köy cami ve mescitleri için, yapıldığı muhtemel yüzyılı da hesaba katarak düşünülürse, aykırılık teşkil etmez. Kibleye dik ve simetrik olmayan sahnaların oluşturduğu dikdörtgen plan, Ankara bölgesinde iç mekânı biçimlendirmede mahalli bir gelenek halini almıştır. (Çiz.1)

7 Türkiye'de Deprem Gerçeği ve TMMOB Makina Mühendisleri Odasının Önerileri Oda Raporu'na göre Ankara'da 1900'lerden günümüze kadar büyük çaplı, hasara ve can kaybına neden olabilecek bir deprem olmadığı görülür. bkz. http://www.mmo.org.tr/Res.ler/dosya_ekler/8273773702779a0_ek.pdf

Köy halkından aldığımız bilgiye göre, caminin yaklaşık 14 metre batısında yer alan çeşmenin yapılmasıyla birlikte, caminin avlusunda yer alan su kuyusu iptal edilmiştir. Bugünkü çeşmenin teknesinin hemen yanında ters çevrilmiş vaziyette duran devşirme malzemedan yapılmış bir curunun⁸ bu kuyudan gittiğini düşünmekteyiz.

Caminin eskiden kuzey duvarından itibaren 10 m. genişlikte ve bir insan boyunu geçen uzunlukta olan avlu duvarları ile çevrili olduğu ve avluya ahşap lentolu bir kapı ile girilmekte olduğu söylenmektedir. Ayrıca caminin bu bahçesinde, su kuyusunun yanında iki önemli mezarın da bulunduğu ifade edilmektedir. İslam'da namaz ibadetinin temel şartı olan abdest için gerekli olan su, bu camide kuyulardan temin edilmekteydi. Ayrıca su kuyularının yanında camiye yaptıranlardan ya da bölgenin önemli manevi şahsiyetlerden ikisinin mezarının cami bahçesinde yer alması caminin önemini daha da artırmaktadır. Eskiden kitabeli mermer şahideleri de bulunan bu kabirler maalesef bugün mevcut değildir.

Caminin bugün minaresi bulunmamaktadır. Ama eskiden caminin kuzeybatı köşesinde minare yerine ezan okunan yer anlamına gelen bir me'zene olduğunu köyün orta yaş insanları dahi hatırlamaktadır. Bu me'zene aynı zamanda bakım yapmak için caminin damına çıkmak için de kullanılırdı. Zaten son cemaat yerinin harimle birleştiği batı duvarının köşesinde, taş merdivenlerle çıkılan bir me'zenenin bulunduğu, bugün yarım metrelik yükseklikteki yıkıntıdan ve harimin batı duvarının geri kalan kısmıyla olan siva farkından anlaşılmaktadır. Cami terk edildikten sonra bu kısım da tamamen ortadan kalkmıştır. Yıkılan me'zenede ahşaptan ve metal külahlı minare de Ankara mahalli üslubunun bu camideki yansımalarından bir diğerini göstermektedir.

Taş malzemenin çok bol ve nitelikli olmadığı bu bölgede yapılan camide⁹, kalınlığı aşağı yukarı 0.82 cm. olan yığma tekniğiyle yapılan duvarlarda, büyük oranda moloz taş, kerpiç ve yer yer de devşirme malzemenin kullanıldığı görülmektedir (Res. 9-10). Açıkçası antik bir yerleşim yeri olan bu köyde tahminlerimiz daha çok devşirme taş blokları kullanarak bir cami yapılması yönünde olurdu. Fakat gerek geç asırlara kadar bu devşirme malzemenin muhafaza edilmeyip tahrip edilmesi, gerek camiye inşa eden organizasyonun gayri Müslim eserlere bakış açısı nedeniyle camide devşirme malzemeye sadece birkaç yerde rastlamaktayız (Res.10). Günümüzde bile halkın bu taşları alelade istedikleri yerlere taşıdıklarına şahit olmaktadır. Yeni caminin giriş kapısının iki kenarında, bahçe duvarının hemen önünde, camiye giriş merdivenlerinin sağ ve solunda eski camiden ge(tiri)lmiş devşirme taşlara rastlamaktayız. Eski camide yer alan devşirme malzemedan biri güney ve doğu cephenin köşesinde temel duvarının hemen üstünde yer alırken, bir diğeri de son cemaat mahallinin ahşap direklerinin üzerine oturduğu bir sütun başlığındadır. Ayrıca caminin kuzeybatısında yer alan çeşmede de devşirme malzemeye rastlamaktayız. Cami-

8 Tahtadan ya da yapılmış kurna, bkz. *TDK Derleme Sözlüğü*, III, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1993, s. 1019.

9 Caminin yapımında kullanılan taşların Kırşehir ve Niğde bölgesinden at ve eşeklerle taşınarak, devrin ileri gelen ailelerine getirildiği iddiası köylülerce belirtilen bir nokta olsa da, caminin taş malzemesinin durumundan hareketle bu iddiaya şüpheyle yaklaşmak gerekmektedir. Çünkü duvar örgüsü taşları son derece özensiz ve bölgeden temin edilen taşlar gibi görünmektedir.

nin duvar sıvasının bozulmadığı yerlerde, özellikle de temele yakın kısımlarda devşirme malzemeye rastlama ihtimali yüksektir. Ama en azından görünürde bulunan devşirme malzeme kullanımı örneği sınırlıdır¹⁰. Duvarlar içten ve dıştan kireç harcıyla sıvanmışken, dışarıda bu sıvanın üzeri ayrıca kırmızı boya ile boyanmıştır. Bu sıva bazı bölgelerde ise dökülmüş vaziyettedir.

Cephelerde açılan pencereler ahşap çerçeveli, dikdörtgen formlu olup, bunlar içten mazgal pencere şeklindedir (Res.12). Caminin doğu ve batı duvarlarında neredeyse simetrik olarak yerleştirilmiş dört adet dikdörtgen formlu pencere bulunurken, güney cephede bunların sayısı ikidir. Bu pencereler caminin ebatları düşünüldüğünde oldukça küçük kaldığından (her ne kadar bol ışık temini için pahlanarak içe doğru genişletilse de) caminin içi çok aydınlık değildir. Pencereler ayrıca camekân için ahşap parmaklıklarla da bölünmüştür. Pencerelerin dıştan hiçbir süslemesi yer almazken etrafları içten alçıdan dikdörtgen ince bir saç örgüsü kuşağı içine alınmıştır. Pencereler bu durumlarıyla düzenleme, form ve ebat açısından Ankara için 20. yy. başlarının karakteristiğini taşımaktadır.

Camiye kuzey cephede yer alan son cemaat mahalli olarak telakki edilebilecek, dört gözülü revakın ortasından açılan kapı ile girilir. Basık kemerli bu kapının ahşap kanadı, yağlı boya ile boyanmıştır (Res.13-14). Kapı, Ankara üslubunda yapılan diğer bütün Ankara cami ve mescitlerindeki gibi çıkıntısız ve sade bir görünüm arz etmektedir.

Caminin kuzeyindeki son cemaat yerinin batı duvarının sıvası, harim duvarının sıvasının aksine tamamen döküldüğü için bu bölüm ilk bakışta farklı bir zamanda yapılmış izlenimi vermektedir. Fakat duvar kalınlıklarının ve malzemesinin aynı olması, derzlerin şaşmaması, harim duvarının hatıllarının burada da kesintisiz devam etmesi, bu ihtimali ortadan kaldırmaktadır.

Son cemaat yerinin taşıyıcı elemanları, iki kenardakiler gömme, diğer üçü müstakil olmak üzere beş adet ahşap direktten oluşmaktadır. İçerideki direkler gibi bunlar da tam yuvarlak değildir (Res.11). Günümüzde son cemaat yerinin sadece doğu duvarı mevcut ise de, aslında batısının da kapalı olduğu, kalıntılardan anlaşılmaktadır. Çatıyı taşıyan direklerin arasının herhangi bir şekilde kapatılmaması nedeniyle son cemaat yeri caminin önünde bir sundurma görüntüsü vermektedir. Son cemaat yerinin kuzeydoğu köşesindeki ahşap direk ise yıkılmıştır. Köyde böyle bir camiye son cemaat mahallinin yapılması, caminin yapıldığı zamanlarda buna cemaat sayısı kadar estetik açıdan da ihtiyaç hisse-

10 Aslında devşirme malzeme kullanımının çok az olması Ankara için önemli bir örnek olan Hacı Bayram Cami ile benzerlik gösterir. Hacı Bayram Cami'nde de hemen yanında yer alan Augustus Mabeti'nden alınan devşirme malzemenin azlığı dikkat çekmektedir. Her iki cami de önemli Roma ve Bizans mabetlerinin çok yakınında inşa edilmelerine rağmen devşirme malzeme kullanmaktan kaçınmışlardır. Burada devşirme malzeme kullanımından kaçınma nedeni gayrimüslim yapılarından alınan devşirme malzemenin kullanımının İslam inancında hoş görülmemesi değildir. Çünkü bizzat Kur'an-ı Kerim'de yer alan on üç ayette (Âl-i İmran:137, En'am:11, Yusuf:109) inananlara sürekli geçmiş kavimlerin başlarına neler geldiğinin, gerçeği yalanlayanların sonunun ne olduğunun bilinmesi ve yaratılışın nasıl olduğunun öğrenilmesi için yeryüzünün gezilmesi emredilmektedir. Çünkü İslam inancına göre kendisine tapılan nesnelere eğer onlara inanan ve tapınanlar olmazsa artık yok edilmesi gerekmez ve değerli tarihsel eserlere dönüşür. Aksi takdirde tarihi eserler yok edilse o zaman bu ayetler uygulanamayacaktır. Bu bakış açısına sahip bir kültürde tarihi eserleri tahrip etmek şöyle dursun, onları alıp rahatça kullanmaktan bile bazen kaçınılmıştır. İşte bu yaklaşım ve saygı kültürünün izlerini tarihi bir köy camisinde bile yakalamaktayız.

dildiğini göstermektedir. Köy nüfusunun fazla olması yanında, harim pencerelerinin aydınlatmada ve havalandırmada yetersiz kalması yüzünden bu son cemaat yeri özellikle yazın sıcak günlerinde ilave bir ibadet mekânı olarak büyük işe yarıyor olmalıydı. Eskiden Cuma namazlarına başka köylerden gelen nüfusu da hesaba katarsak son cemaat mahallinin önemi ve gerekliliği daha da açık ortaya çıkacaktır.

Son cemaat yeri dâhil olmak üzere caminin ölçüsü dikdörtgen şeklindeyken, kareye yakın planlı harim kibleye dik üç sahından ibaret olup bunların genişliği doğudan itibaren neredeyse simetrik ölçülerdedir. Harimi meydana getiren direklerin dördü serbest ve kalın, altı tanesi duvarlara gömülü ve incedir. Türünü tespit edemediğimiz bir ağacın kabuklarının kaba bir şekilde yontulmasıyla elde edilen bu direkler, sade yastıklar vasıtasıyla ahşap kirişleri taşırlar. Kuzey-güney yönünde iki sıra halinde uzayan bu kirişlerin üzerine ise doğu-batı yönünde daha ince kirişler atılmış ve bu enlemesine atılmış ağaç kirişlerin araları daha yöresel bir malzeme olan hasırla kapatılmış, üstü de düz toprak damla örtülmüştür.

Caminin kısmen harap vaziyette olan mihrabı, mihverden biraz doğuya kaymıştır (Res.15-20). Alçıdan yapılmış mihrap, kütleleriyle duvardan çıkıntı yapmaz. Yarım daire planlı nişe sahip olan mihrabın kavsarası, mukarnas benzeri küçük süslemelerle vurgulanmıştır (Res.23). Üç taraftan sade bordürlerle kuşatılmış olan alçı mihrapta, bozuk satırlar dikkat çekmektedir. Birinci ve üçüncü bordürler paralel kenar ve bunların içine yerleştirilen birer daireden meydana gelen zencirek biçimindeki süslemelerle doldurulurken, ikinci bordür saç örgüsü benzeri bir süslemeye sahiptir. Bitkisel süslemeli tepelik kısmı da bulunan mihrabın alınlığında “Kullema dehale aleyha Zekeriyyal mihrabe vecede indeha rızkâ” ayeti yer alır (Res.21). Kavsaradaki hafif mukarnasları meydana getiren üçgenlerin üzerine altıgenler, kare şeklindeki bingilerin üzerine ise çarkifelek motifleri basılmıştır (Res.23). Ankara mahalli üslubunda alçı mihrap yapımı gelenekçi bir tutumla erken dönemlerden geç dönemlere kadar devam etmiş ve yakın zamana kadar mihraplarda vazgeçilmez bir malzeme olarak kullanılmıştır. Elbette kalıplarda ve süslemelerde farklılıklar olmuştur. Ama kalıplama tekniğinin getirmiş olduğu yüzeysellik, temelde süslemeye daima hâkim olmuştur. İncelediğimiz Değirmenyolu Köyü Hacı Ahmet Cami mihrabı da bu üslubun zaman ve mekân açısından bütünlük meydana getiren zevkini yansıması açısından önemlidir.

Caminin şimdi kısmen yıkık vaziyetteki minberi kesme taşlardan ve molozlardan yapılmıştır. Batı yan aynalıkları ve merdivenleri yıkılmış olan minberin taht ve taht altı geçidi ile doğu yan aynalığı kısmen ayakta (Res.24-25). Alçı ile kaplanmış olan minberin iki aynalığının da ortasında dokuzgen bir yıldız süslemesi mevcuttur (Res.26). Bunun dışında herhangi bir özelliği olmayan minberin külah kısmı olmayıp, yuvarlak kemerli bir taht altı geçidi mevcuttur (Res.27). Böylece Ankara'da 12. yy. sonlarında başlayan ve 17-18 ve 19.yy.lar boyunca devam eden ahşap minber geleneğinin burada izlenmediğine

şahit oluyoruz. Ama caminin orijinal minberinin ahşaptan yapılmış olup, daha sonraki geçirdiği tamirlerde bu halini alması ihtimali de yüksektir. Zira caminin harimindeki ahşap direkler, tavan sistemi ve kadınlar mahfili de ahşaptandır. Bu bize gösteriyor ki, ahşap malzeme bölgede çok yaygın olmamakla birlikte yeteri kadar mevcuttur. Ayrıca Ankara mahalli üslubunun özelliklerini büyük oranda taşıyan Değirmenyolu Köyü Hacı Ahmet Cami'nde, bu üslupla yapılmış diğer Ankara cami ve mescitlerinde olduğu gibi ahşap minber kullanılması makul görünmektedir.

Harimde kuzey cephede ahşap bir kadınlar mahfili bulunmaktadır. Ankara cami ve mescitlerinde mahalli üslubun temel öğelerinden olan kadınlar mahfili, her cami ve mescitte neredeyse vazgeçilmez bir öğe gibidir. Böylesi küçük bir köy camiinde kadınlar mahfilinin olması, sosyolojik ve kültürel açıdan kadına verilen değer ve kadının sosyal hayata katılımındaki aktifliği göstermesi açısından önemli bir örnektir. Kadınlar mahfiline çıkış, camiye girince batı tarafta bulunan ahşap bir merdivenle sağlanır (Res.16). Bu sayede hem kadınlar camiden uzak kalmamış, hem de onların mahremiyetine saygı gösteren ve kadınların camiden kopmamasını sağlayan bir gelenek izlenmiş olur. Kuzey duvarda ve harimdeki ahşap direkler tarafından taşınan mahfilin, orta kısmı küçük bir çıkıntı yapılmaktadır. Mahfilin ahşap korkuluklarının ve kafesin bir kısmının izleri hâlâ mevcuttur. Kadınlar mahfilinde herhangi bir pencere bulunmazken, mahfilin tavan ve tabanı da ahşap malzemedен yapılmıştır(Res.17).

Caminin inşa tarihiyle ilgili herhangi bir kitabe ve belgeye sahip değiliz. Sadece caminin harim kısmında bulunan ayakların birinin üzerinde yazılmış "tamir H. 1299 (M. 1882-3)" yazısı ve tarihi mevcuttur (Res.19). Onarımın mahiyeti tam olarak bilinmemekle birlikte caminin ahşap aksamının ve alçı süslemesinin bu tamirden kaldığı söylenebilir. Bu tarihten sonra bildiğimiz başka bir tamir de 1956 yılında Hacı Çetin isimli bir kimse tarafından caminin alçı süslemelerinin elden geçirilmesidir¹¹.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde mevcut olan belgelerde caminin hatip atanmasıyla ilgili evrakların¹² en eskisi 1845 tarihlidir. Caminin inşa tarihi konusunda elimizde somut bir veri olmamakla birlikte, mazgal pencerelerinden hareketle, caminin bu halinin 18. yüzyılın son çeyreği ile 19. yy.ın ilk çeyreği arasında bina edilmiş olabileceği mümkün gibi görünmektedir. Bununla beraber biz yukarıda bu Köyün İslamlaşma süreciyle birlikte bir camisinin bulunması icap ettiğini gerekçeleriyle birlikte ifade ettik. Klasik çağa nazaran daha mütevazı malzeme ve işçilikle; ama aynı üslubun karakteriyle ortaya çıkmış bu cami, mahalli üslubun köklü mimari geçmişini yansıtırken bu mimari üslubu geleceğe taşıyarak zannedildiğinden daha önemli bir fonksiyonu da icra etmektedir.

Camide süsleme unsuru olarak karşımıza çıkan belki de tek unsur, kadınlar mahfilini

11 3.10.2010'da köye yaptığımız ziyaret sırasında, caminin hemen karşısında evleri bulunan Talat Bey'den bu bilgi alınmıştır.

12 Başbakanlık Osmanlı Arşivleri EV. BRT 00103 sayısına kayıtlı altı belge; EV. BRT 00103-1 R. 5 Temmuz 1316, M.18 Temmuz 1900; EV. BRT 00103-2 R. 1319 m. 1901-2; EV. BRT 00103-3 H. Rebiulahir 1323 M. 13 Haziran 1905; EV. BRT 00103-4 R. 5 Temmuz 1316, M.18 Temmuz 1900 ve R.14 Kanunisani 1316 M. 27 Ocak 1904; EV. BRT 00103-5 H. 1262 M. 1845-46; EV. BRT 00103-5 4 H.Recep 1268 M. 24 Nisan 1852 tarihlidir.

taşıyan ahşap direkler üzerinde gördüğümüz aşı boya kalıntılarıdır (Res.18). Ankara mahalli üslubunda ahşap süsleme daha yaygın kullanıldığından, ahşabı süsleme imkânı veren bir süsleme tarzı olan kalemişleri 15. yy.daki örneklerden itibaren görülmeye başlamış, bu örnekte görüldüğü gibi daha sonraki yüzyıllarda da uygulanmaya devam etmiştir.

Caminin kuzeybatı cephesine yakın olan kısmında, camiye birkaç metre ötede antik devir malzemelerden yapılmış çeşmenin de yapıyla birlikte ele alınması gerekir (Res. 29). Üzerinde basit tarzda yazılmış bir kitabesi bulunan çeşme özenli bir işçiliğe sahip olmayıp, devşirme taşların harçsız olarak bir araya getirilmesinden ve bir oluk ile tekmeden ibarettir. Kitabe hem iyi tıraşlanmamış kırık antik bir taş üzerine yazıldığı, hem de zaman içerisinde tabiat şartlarından dolayı aşındığı için tamamını okuyabilmek mümkün değildir (Res. 30). Kitabedeki yazım hatasından dolayı Arapçayı iyi bilmeyen bir kimse tarafından¹³ yazıldığını düşündüğümüz sülüs benzeri bir hatla yazılı dört satırlık kitabe, okuyabildiğimiz kadarıyla şöyledir:

Maşallah sâhib-i şârib

Sâhibü'l-hayrât delâil (?)

İbrahim sâhib-i tuskâ (?)

..... 1262

M. 1846 tarihli bu çeşme cami ile birlikte değil, cami yapıldıktan sonra hayrat olarak eklenmiş veya caminin bu tarihte geçirdiği bir tamirde yapılmış olabilir.

Yapının herhangi bir yerinde kendisine sanat unsuru katacak fazla esaslı unsurlar bulunmamakla birlikte yapı genel özellikleri itibariyle Ankara ve civarındaki mahalli üslubun sınırlarının ve tesirinin nerelere kadar uzandığını ortaya koymaktadır. Bu cihetle cami, Ankarâda asırlar boyunca devam eden mahalli geleneğin izlerini taşıması itibariyle geleneğin geç dönemde verilen bir temsili olması yönüyle ilgiye şayandır. Burada vurgulanması gereken asıl husus, belki de üsluplar arası farklılığın malzemeler arası farklılığa taşınmadığı gerçeğidir. Çünkü söz konusu olan sadece taş mimariyle kerpicin ya da ahşabın karışıklığı değil, aynı zamanda kurumsal ve çevresel olarak farklı durumlara verilen mimari yanıtın da anlam yüklü farklı çeşitlenmesidir (Cerasi 2001:234). Osmanlının “işlevci” kabul edilen dini ve sivil mimarisinin taşrada daha “işlevci” olabileceğini gösteren en açık şehirlerden biri olan Ankarâda rastladığımız Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Cami de bunun önemli bir örneğidir.

13 Aslı *āÇÖÇâââ* olması gereken *maşallah* kelimesi, çeşme kitabesinde bir elif ihmal edilerek *āÖÇÇâââ* şeklinde yazılmıştır.

Kaynakça

Anonim, TDK *Derleme Sözlüğü*, (1993) Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi (c:III)

Anonim,(1998) *TDK Türkçe Sözlük*, Ankara.

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri EV. BRT 00103 sayısına kayıtlı altı belge; Vakıflar Genel Müdürlüğü Defter No: 150. 38 . 295

Ateş, C. (2010) “Şereflikoçhisar Monografisi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Cerasi, M. M. (2001) *Osmanlı Kenti*, Çev. Aslı Ataöv, İstanbul: YKY.

Doğan, M. (1982) *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara: Birlik Yayınları.

Ersay, A. (2010) “Ankara’daki Dini Yapılarda Mahalli Üslup”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Görgülü, R.(2009) *Şereflikoçhisar ve Parlasan Köyü Ekseninde At-çekerekler Oymağı'nın Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hayatı*, İstanbul: Ravza Matbaası.

Hasol, D. (2005) *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul: YKY.

http://www.mmo.org.tr/Res.ler/dosya_ekler/8273773702779a0_ek.pdf, (05.06.2010).

Kaya, M.A.(1967).“Roma İmparatoru Septimius Sevrus Döneminde Anadolu”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* (25: 39), 27-48.

Konyalı, İ.H. (1971). *Abideleri ve Kitabeleri ile Şereflikoçhisar Tarihi*, İstanbul: Fatih Matbaası.

Mitchell, S. (1993) *Anatolia. Land, Man and Gods in Asia Minor.*, Oxford (I.)

Pampalı, S. Kozlu, B., “Ankara’nın Depremselliği”, *Kentleşme-Ankara*, 29-30.

<http://www.sereflikochisar-degirmenyolu-parlasan---parnassos-2010-.html>, 15.10.2011.

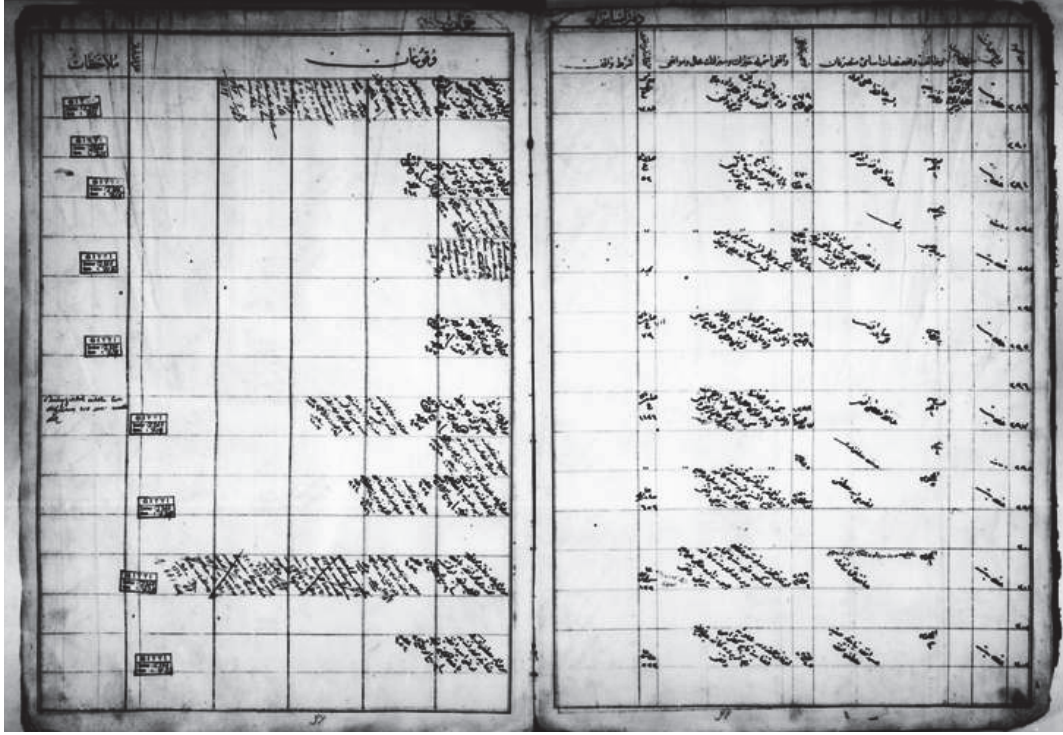
<http://www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr/belge/1-87094/>, (10.10.2011).

Soysal H. Sipahioğlu,S., Kolçak, D. Altınok, Y. (1981)“Türkiye ve Çevresinin Tarihsel Deprem Kataloğu”, *Doğa Bilimleri Dergisi, Temel Bilimler*, (Seri A, 5: 3,).

Yücel, M. Yücel, M. (2003) *Şereflikoçhisar, Bir Sancağın Öyküsü*, Ankara: Yücel Matbaacılık.

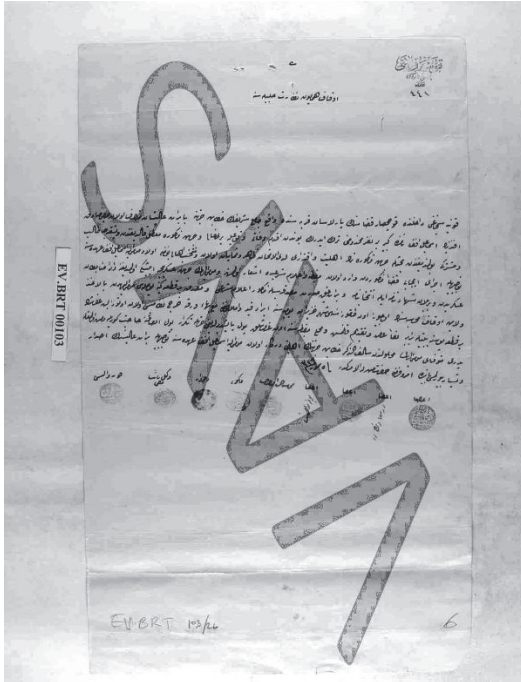
Örenç, Ali Fuat “Mutasarrıf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt: 31, s. 377-379, İstanbul, 2006.

Ekler
Ek-1

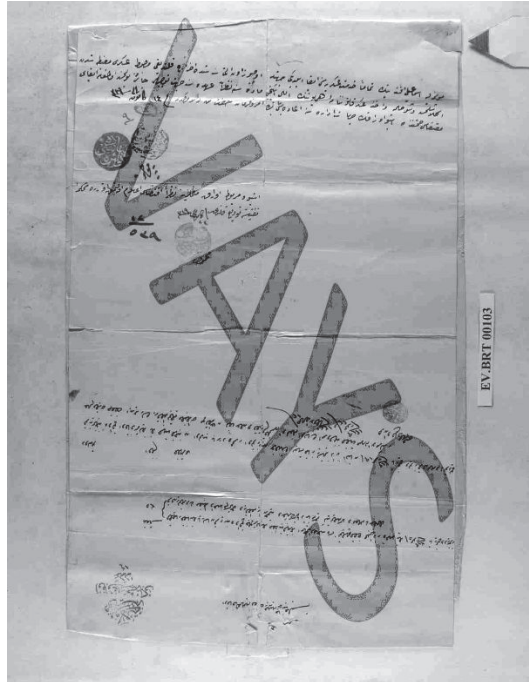

H. 4 Recep 1268 tarihli caminin adının kayıtlarda Hacı Ahmet Camii olduğunu gösteren belge (Vakıflar Genel Müdürlüğü Defter No: 150. 38 . 295).

Ek-2

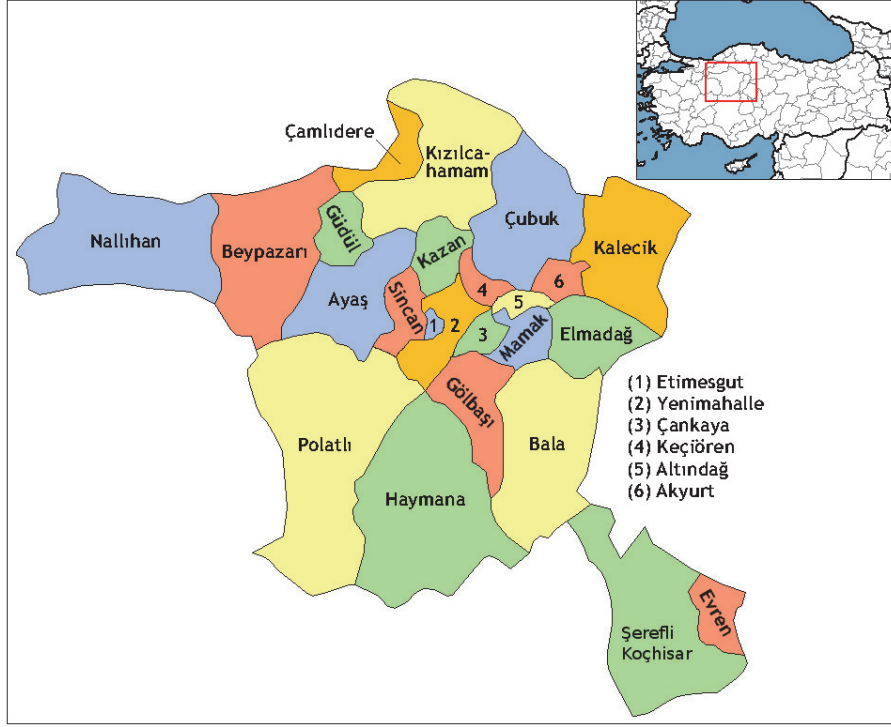

R. 5 Temmuz 1316 tarihli Hacı Ahmet Camii'nin tevcihat kaydıyla ilgili belge. (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri EV. BRT 00103 sayısına kayıtlı belge)

Hacı Ahmet Camii'nin tevcihat kaydıyla ilgili kararların yer aldığı farklı tarihlerin bulunduğu belge. (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri EV. BRT 00103 sayısına kayıtlı belge)

Fotoğraflar ve Çizimler

Fot. 1. Şereflikoçhisar Haritası

Fot. 2. Değirmenyolu/Parlasan Köyünün uzaydan çekilmiş fotoğrafı (Parlasan Köyü Derneği web sitesinden)

Fot. 3. Değirmenyolu/ Parlasan Köyü Parlasan Höyük (Ankara'nın Kültür ve Tarihi, cilt 1).

Fot. 4. Değirmenyolu/Parlasan Köyü antik malzeme buluntuları (A.Erdoğan, 2005).

Fot. 5. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet ve Yeni Cami'nin höyükten genel görünüşü.

Fot. 6. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Cami'nin batı ve güneyden görünüşü.

Fot. 7. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii'nin yıkılmış doğu cephesinin görünüşü.

Fot. 8. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii'nin batıdan görünüşü.

Fot.9. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii duvar örgüsü taş malzeme ve hatıl.

Fot.10. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii duvar örgüsü devşirme malzeme.

Fot.10. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii duvar örgüsü devşirme malzeme.

Fot. 11. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii'nin yarı yıkılmış kuzey cephesi.

Fot. 12. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii batı cephe penceresi.

Fot. 13. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii kapısı.

Fot. 13. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii kapısı.

Fot. 14. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii'nin içten genel görünümü.

Fot. 15. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii'nin içten genel görünümü.

Fot. 16. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii kadınlar mahfil.

Fot. 17. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii kadınlar mahfil çıkıntısı.

Fot. 18. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii kadınlar mahfil ahşap detayı .

Fot. 19. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii harimdeki ayak üzerindeki tamir kitabesi.

Fot. 21. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii mihrap kitabesi.

Fot. 20. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii alçı mihrabı.

Fot. 22. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii alçı mihrabından bordür detayı.

Fot. 23. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii alçı mihrabından kavsara detayı.

Fot. 24. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii yıkılmış minber kalıntısı.

Fot. 25. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii yıkılmış minber merdivenleri.

Fot. 26. Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii yıkılmış minber yan aynalıkta alçı süsleme.

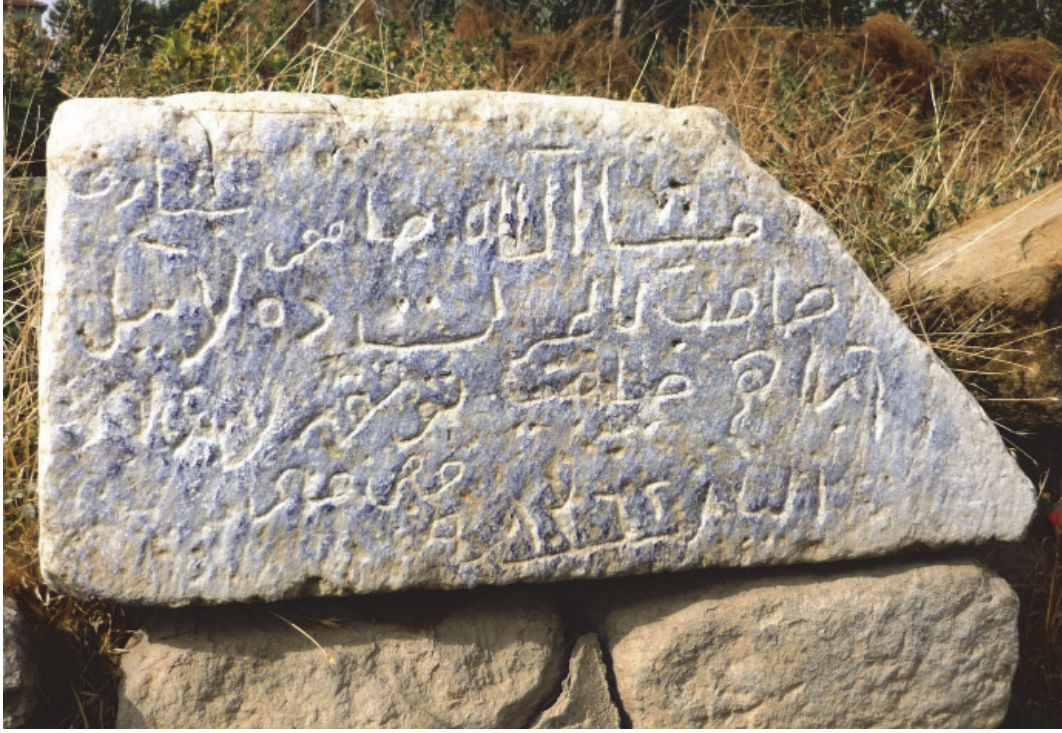
Fot. 27: Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii yıkılmış minberi taht ve taht altı geçidi.

Fot. 28.: Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii yıkılmış minber yan aynalıktan dökülen alçı süslemeler.

Fot. 29: Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii'nin batı cephesi tarafında bulunan çeşme.

Fot. 30: Değirmenyolu/Parlasan Köyü Hacı Ahmet Camii'nin batı cephesi tarafında bulunan çeşme kitabesi.